

A könyvtáros és kora

Vonások Szabó Ervin könyvtárpolitikai arcképéhez

Katsányi Sándor

A millenniummal dúsitott századfordulótól az első világháború kitöréséig terjedő időszakasz bővelkedik ellentmondásokban. Azt sem tudjuk, hogy a „hosszú” 19. század végének tekintjük, vagy a 20. század kezdetének – és ez korántsem formai kérdés. Hasonlóképpen *Szabó Ervin* (1877–1918) alakja, életműve is egyrészt a 19. század betetőzése (szikár racionalizmusa, a társadalmi haladásba vetett feltétlen hite jellegzetesen 19. századi), de hangsúlyozhatjuk alkotásának átívelését, alakjának eleven hatását a 20. században is.

A társadalom kultúráképeknek, könyvtárképeknek sebesen pergő változását e másfél évtized alatt egyetlen példa, a fővárosi kultúrpalota alapítványának sorsa is jól illusztrálja. A kétmillió koronás alapítványt eredetileg egy millenniumi pompával ékeskedő, reprezentatív kultúrpalotának szánták, *Toldy László* nem sokkal később városi könyvtár céljára akarta megnyerni, (ez átmenet lett volna a hagyományos

tudományos könyvtár és a modern köz-könyvtár között), aztán a Népház gondolata került napirendre, míg végre 1910-re kibontakozott az utolsó terv: egy public library jellegű nagy városi könyvtár, összekapcsolva egy tetszetős Népházzal. Ez az idea nyerőnek látszott, legalábbis induláskor. Rövidesen kiderült azonban, hogy mennyi új problémát teremt, milyen sok új könyvtárpolitikai feladattal jár. Erről szól ez az írás.

Könyvtárosból könyvtárpolitikus

Napnyi pontossággal tudjuk, mikor kezdődött Szabó Ervin könyvtárosi pályafutása, de mikor vált könyvtárpolitikussá? Az Iparkamara Könyvtárában töltött első években bizonyára nem: ebben az időszakban – melyet életrajzírói „Népszava-korszaknak” vagy „főagítatori korszaknak” neveznek – a

könyvtárpolitikai lehetőséget eltorlaszolta önma-
ga elől merev ideológiai-politikai nézeteivel.

Álljon itt egy példa ennek megvilágítására.

1902-ben népotthon-mozgalom volt kibontakozó-
ban a fővárosban, kísérletek történtek a londoni
People's Palace hasonmásának megvalósítására. Az
országos könyvtárpolitika felfigyelt ennek könyvtá-
ri lehetőségére, (nem véletlen, hogy később ebből
nőtt ki a tervezett új fővárosi könyvtár ügye, össze-
kötve a kultúrpalotával.) Szabó Ervin ekkor a Nép-
szava hasábjain egy anonim cikkben élesen támad-
ta és mereven elutasította a kezdeményezést.¹ Bizal-
matlan volt ugyanis a tervezett intézmény létesítői-
vel és támogatóival szemben, s nemcsak az „osztály-
gögs” kormányhatalomtól határolódott el, ha-
nem óvott „saját polgáraink terrorizmusától” is. Ek-
kori álláspontja szerint ilyen kulturális intézmé-
nyek létrehozására csak azok a közösségek alkalma-
sok, „amelyekben a nép az úr”, vagyis a szervezett
munkások. Nyilvánvaló, hogy ez a mereven szélső-
séges álláspont nemcsak a kérdés konkrét megoldá-
sától zárt el, vagyis a modern és megfelelő nagyság-
rendű városi könyvtár létrehozásától, hanem egé-
szében lehetetlenné tette a magyar könyvtárpoliti-
kában való részvételt. „Az ifjú forradalmár” – poli-
tikai életrajzának íróját idézve – „nem volt hajlan-
dó tudomásul venni, hogy *nincs két külön Magyar-
ország*”,² a könyvtáros Szabó Ervin sem volt hajlan-
dó ekkor még tudomásul venni, hogy nincs két kü-
lön magyar könyvtárügy.

1903–1904-ben Szabó Ervin politikai, közéleti pá-
lyájában új szakasz kezdődött, a közvetlen politikai
küzdőtérrel egyre inkább kiszorulva, figyelme
mindinkább a társadalom nem politikai, kulturális
szférája felé fordult, világképe érzékelhetően kité-
gult, differenciálódott. Ekkor alakult ki fegyverba-
rátsága a polgári radikalizmus magyarországi kép-
viselőivel, a *Husadik Század* szociológusaival.
Jászi Oszkár szenvedélyesen igyekezett barátját
meggyőzni arról, hogy a művelődéspolitikai nem
épülhet a „munkáskultúra kontra minden más kul-

túra” elvre. (Ez a könyvtárügyben Szabó Ervinnél
ekkor a „munkáskönyvtár kontra népkönyvtár” le-
egyszerűsítést jelentette.) Párizsi élményei hatására
(ahol Jászi a népotthonok, népi egyetemek szorgal-
mas látogatója volt) írta Szabónak: „*Nem lehet a
társadalmat úgy részekre osztani, mint ti szoktátok
... nem lehet azt mondani, hogy mi, egymillió szerve-
zett munkás, mi egyedül fogjuk megcsinálni az új
társadalmat.*”³

Az érvek nem maradtak hatástalanok. Egy év múl-
tán, mikor Jászi intézményét, a Társadalomtudom-
mányok Szabad Iskoláját (melynek igazgatója volt)
súlyos támadások fenyegették, Szabó vállalta, hogy
a tervezett nagy és látványos összecsapásnál, a pé-
csi Szabadtanítási Kongresszuson *mint könyvtáros*
kiáll a polgári radikalizmus által szervezett szabadta-
nítási koncepció mellett. Ehhez viszont először sa-
ját magának kellett olyan könyvtári – könyvtárpo-
litikai – koncepciót kialakítani, amely

- 1.) megfelelt a polgári radikalizmus liberális elvei-
nek (közvetve tehát megvédte a liberális szabad-
tanítási elveket is);
- 2.) közkönyvtárról lévén szó, valami módon beil-
leszhetőnek kellett lennie az országos
könyvtárpolitikai elvekbe;
- 3.) elvileg nem zárta ki az osztályharc keretében, a
munkásság érdekében történő felhasználást
sem.

Szabó az ennek megfelelő modellt a public library
nyugati, liberális változatában találta meg. 1907 ta-
vaszától kezdődött a program részletes kimunkálá-
sa, az eredmény előbb *A Fővárosi Könyvtár*
Értesítőjének füzeteiben látott napvilágot, majd –
nagyot robbanva – elhangzottak fő tézisei a pécsi
kongresszuson. Ezzel Szabó Ervin visszavonhatatlan-
ul belépett a magyar könyvtárpolitikába, új meg-
közelítést adva egy régóta feszegetett kérdésnek:
milyen legyen a magyar public library?

Eltérő könyvtárpolitikai kezdeményezések a public library magyarországi meghonosítására

„Csodálkozással párosuló irigykedéssel szemléljük a nyugat-európai, de még inkább az amerikai nagyvárosok egynémelyikének különös előrehaladását és nyilvános könyvtáraik számának évről-évre való szaporodását ...” Ezekkel a szavakkal kezdte programját 1894(!)-ben egy éppen csak induló, akkor még jelentéktelen könyvtári egyesület.⁴ Úgy látszik, a századforduló táján a magukra valamit is adó könyvtárosok körében már szinte kötelezővé vált a public libraryre való hivatkozás, pedig a fogalom nálunk viszonylag új volt: első szakszerű ismertetését György Aladár adta 1885-ben. Utána viszont a magyar könyvtári elit körében igen gyorsan vált ismertté és kívánatosná a polgári társadalomnak és a modern nagyvárosnak ez a jellegzetes könyvtártípusa.⁵

De mikor lépett át a public library ügye a teóriák és vágyálmok, a „csodálkozással párosuló irigykedés” világból a könyvtárpolitika körébe? Ha látványos és jól datálható eseményhez ragaszkodunk, idézzünk fel egy könyvtártörténeti mozzanatot: Wlassics Gyula mint kultuszminister tájékozódni kívánva a nagyvilág könyvtárügyi tendenciáiról, küldi a londoni nemzetközi könyvtári konferenciára a Nemzeti Múzeum könyvtárának fiatal könyvtárórét, Erdélyi Pált, aki hazatérve lelkesen számol be a miniszternek: „Mindaz, amit hallottam és láttam, aminek része voltam, megtanított arra, hogy a mi diszciplínánk haladása és fejlődése ma az angol és amerikai könyvtárakra s embereikre van bízva.”⁶

A politikus és a könyvtáros 1897-es találkozását akár jelképes eseménynek is tekinthetjük. Reálisabb azonban, ha a public library belépését a magyar könyvtárpolitikába onnét datáljuk, mikor a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa meg-

tette első konkrét kezdeményezéseit az új könyvtár-típus megvalósítására, tehát 1907–1908-tól. Több kísérlet is történt, párhuzamosan. A Tanács elnöke, Wlassics, állami könyvtárban gondolkodott, (ebben bizonyára korábbi miniszteri reflexei is közrejátszottak), a Nemzeti Múzeum könyvtárából kívánta, – kiemelve a Múzeum kereteiből, gyűjtőkörét általánossá szélesítve, funkcióit közművelődési feladatokkal gazdagítva – az első magyar public libraryt létrehozni. „Nagy haladás lenne, ha ... a Múzeum könyvtára eddigi szűk kereteiből általános nagy könyvtárrá alakíttatnék ... Az ily központosított nagy könyvtár, esetleg az ő fiókkönyvtáraival, könyvkiadóhelyeivel és fiókolvasótermekkel sok előnyt egyesítene magában.”⁷

Ez az út járhatatlannak bizonyult. De nem hozott eredményt Ferenczi Zoltán más úton járó, a vidéki könyvtárakra építő kezdeményezése sem. Ő már 1907-ben „hazánk minden nagyobb városában amerikai mintát szem előtt tartó városi nyilvános könyvtárat” kívánt szervezni,⁸ s a nagyobb vidéki városok polgármestereit és könyvtárosait akarta rábírní arra, hogy a létező könyvtárak egyesítéséből hozzanak létre „a célszerűség értékének okos felismerésével” korszerű közkönyvtárat. A pécsi Szabadtanítási Kongresszuson és a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének közgyűlésein csak a tervekről esett szó, eredmények nem születtek.

Úgy tűnik, volt egy harmadik, rejtettebb út is: Gyulyás Pál feltehetőleg népkönyvtári gyökerekből kívánta szárba szökkenteni az általa is ideálisnak tartott új könyvtártípust. Erre a szerepre a népkönyvtári támogatásban is részesülő intézmények közül a Budai (utóbb: Budapesti) Könyvtár Egyesület látszott a legmegfelelőbbnek. Az a könyvtár, mely nemcsak „csodálkozással párosuló irigységgel” szemlélte a nyugati könyvtárakat – mint idéztük –, hanem több módszerüket meg is valósította, mely a század első évtizedében gazdag állományával, központi olvasótermével és fiókhálózatával, s főleg könyvtárosainak ambícióival valahol félúton állt a

népkönyvtár és a modern közkönyvtár között, (s ezért – közbevetőleg – könyvtártörténet-íráskéntől több figyelmet érdemelne.) Mivel azonban nem városi, hanem társadalmi intézmény volt, és az olvasói díjakból tartotta fenn magát, nem állt mögötte olyan anyagi bázis, mely a kívánatos fejlesztést lehetővé tette volna. (Igaz, hogy a szakmában nagyra becsült bécsi városi könyvtár, a Zentralbibliothek is így működött, de más anyagi-társadalmi háttérrel.)

Az első kezdeményezések kudarcai nyilvánvalóvá tették: Magyarországon csak a legnagyobb városban, Budapesten van esély a public library létrehozására, s ott sem a merevebb tudományos könyvtárakra építve, hanem a dinamikusabb fővárosra, a modern gondolkodású főpolgármesterre, *Bárczy Istvánra* támaszkodva. Nem utolsósorban azért, mert ott a főkönyvtáros, Szabó Ervin Wlassics lépéseivel egy időben – 1907 tavaszától – elmélyülten foglalkozott a public library kérdéseivel, könyvtárban máris sokat megvalósított az új könyvtártípus sajátos vonásaiból. És ami talán a legfontosabb: 1910-ben az ország kulturális elmaradottságának felszámolását már aktuálisabb feladatnak tartotta a társadalmi forradalomnál. Így írt: *„Magyarországon ma és még sok időre mindenféle más kérdés sokkal aktuálisabb, mint a társadalmi forradalom. Ez az ország gazdaságilag és szellemileg elmaradt szegény világ, s ha azt tartjuk, hogy minden ország fejlődésében nagyjából ugyanazt az utat teszi meg – mezőgazdaságból iparivá, feudálisból demokriatikusává lesz – akkor be kell látnunk, hogy Magyarországnak még jó néhány közbeeső stációt meg kell járnia, amíg a szocialista forradalomra éretté válik.”*⁹ Ilyen elvekkel már részt lehetett venni az országos művelődés- és könyvtárpolitikában.

Wlassics Gyula elnöki minőségében 1910. február 21-én javaslatot terjesztett a fővárosi tanács elé *„a Budapesten létrehozandó közművelődési közkönyvtár ügyében”*. A véleményezéssel megbízott Szabó Ervin egyértelműen helyeselte a javaslatot, a főpol-

gármester, Bárczy István pedig nemcsak támogatta, hanem a közgyűléssel is el tudta fogadtatni. A magyar közművelődési könyvtárügy „kegyelmi pillanata” volt ez: minden együtt volt a régóta munkált ügy sikeres megvalósításához. Minden könnyen megoldhatónak látszott.

Nem sokáig.

Megnyerhetők-e a polgárok a közkönyvtárak finanszírozására?

Ez volt a 20. század elején a könyvtárpolitika egyik kulcskérdése. A példaképpül szolgáló public libraryk nem egyszerűen jó (olvasóbarát, gyakorlatias, gazdaságos) könyvtárak voltak, melyeket történetesen a polgárság tartott fenn, hanem fordítva: azért lettek olvasóbarát, gyakorlatias, gazdaságos könyvtárak, mert a polgárság tartotta fenn őket a maga számára.

Milyen társadalmi erőforrások mozgósíthatók – és hogyan mozgósíthatók – a budapesti közkönyvtárak létrehozására? – ez volt Szabó Ervin könyvtárpolitikai törekvéseinek meghatározó kérdése. A problémával való birkózást jól tükrözik azok a harcok, melyeket 1910–14 között folytatott a fiókkönyvtárak megteremtéséért.

Mint ismeretes, Szabó az 1910-es *Emlékiratában* nagyszabású, egész Budapestet átfogó fiókkönyvtári hálózatot tervezett, ennek alapjait azonban valamilyen úton elő kellett teremteni. (Szemben a központi könyvtár tervével, melynek létrehozása a millenniumi alaphoz biztosítottnak látszott.) Több út kínálkozott erre: a meglévő kisebb könyvtárak megnyerése a csatlakozásra, adományokból, szponzorálásból történő finanszírozás, a szociálpolitikai intézményekhez kapcsolódó könyvtárszervezés.

Szabó mindenekelőtt arra számított, hogy egy nagy és jól működő közművelődési könyvtár a kisebbeket – racionális megfontolás alapján – spontán

csatlakozásra, magyarán beolvadásra fogja készíteni. „*Itt is, mint a gazdasági élet terén, a nagy hal megeszi a kicsit*” – vélte. A reményei szerint így beáramló könyvállomány – az Emlékirat százezres nagyságrenddel számolt – két tucat fiókkönyvtár felállítását is lehetővé tette volna. Első lépésként Szabó a népkönyvtári jellegű intézmények vezérhajóját, a Budai Könyvtár Egyesületet akarta saját hadrendjébe állítani. Eleinte úgy látszott, hogy sikerrel: 1910–1911-ben az Egyesület vezetői még készek voltak a tárgyalásra, de mikor felismerték, hogy az Emlékirat nagyszabású kooperációs terveit a nagyobb könyvtárak visszautasították, azonnal visszaléptek a könyvtár átadásától. Ezzel leereszkedett egy sorompó: lényegileg bezárult a hálózatépítésnek az az útja, mely a meglévő kisebb könyvtárak önkéntes csatlakozására épült.

Maradt a másik út, az adományozás. Szabó Ervin előtt ideálként az angol-amerikai adományozó típusa lebegett: a gazdag polgár, aki pénzét a köznek ajánlja fel közintézmény létesítésére, a felhasználás módját pedig a szakemberekre bízta. (Szemben a hagyományos magyar könyvgyűjtemény-hagyományozóval.) Nagy körültekintéssel munkálkodott a modern „adományozó” alakjának társadalmi elfogadtatásán, s végül – nem utolsósorban fővárosi hivatali kapcsolatain keresztül – sikerült is rátalálnia egyetlenre: a szabadkőművesek Deák Ferenc páholya magyar Carnegie gyanánt késznek mutatkozott egy fiókkönyvtár felépítésének és berendezésének finanszírozására. Így jött létre az Almássy téri fiókkönyvtár, melyben Szabó egy új eszmény első jelentkezését látta, és minden publicitást fel is használt arra, hogy a társadalommal is így láttassa és fogadtassa el.

A példának nem lett folytatása, az áttörés csak félig-meddig sikerült. Ma már megválaszolhatatlan kérdés, hogy a világháború közbejötté nélkül vajon egy folyamat elindítója lett volna az Almássy téri könyvtár, ez a polgári adományokból felépült, egyébként nagyságában és megjelenésében megle-

hetősen szerény építmény, vagy magányos hirdetője egy út járhatatlanságának a magyar társadalmi körülmények között. (Az ezt követő „Neumann Miksa könyvtár” terve, illetve kudarca mindkét véleménynek egyaránt érvet ad.)

A fiókkönyvtárak létrehozásához szükséges társadalmi hátszél egészen más irányból fúj. A 10-es évek elejét Budapesten nemcsak a szociális feszültség jellemezte, hanem a szociális intézmények széles körű létrehozása is. (1911-ben jött létre a fővárosi szociálpolitikai ügyosztály, melynek programjában kiemelten szerepeltek a létrehozandó szociális intézmények: népházak, népszállók, diákszállók.) A városvezetés elsősorban a szociális intézmények keretében képzelte el a könyvtári fiókhálózat létrehozását. Nem kis gondot jelentett ez Szabó Ervinnek, aki politikusként szemben állt a munkásosság „gyámolításával”, s könyvtárpolitikusként is szilárd meggyőződése volt, hogy „*a munkásokat nem lehet olyan könyvtárba becsalogatni, amelyre már előre rásütötték a jótékonyság bélyegét.*” A sors iróniája, hogy az „irodalmi népkonyhák” ostromozójának az első fiókkönyvtárat a Vág utcai Népházban egy valódi népkonyha – étkező, konyha, fürdő, éjjeli szálláshelyek – mellett kellett kialakítania. (Az itt korrektil megszervezett könyvtárat Szabó Ervin hivatalosan nem tekintette fiókkönyvtárnak, jelentéseiből is „kifejejtette.”)

Ugyancsak szociális jellegű intézménynek tekintette a város vezetősége az új munkástelepekre tervezett könyvtárat. Szabó Ervin itt módot látott a peremkerületek munkásságának elérésére, ez vonzotta, de ugyanakkor visszariasztotta az itt kialakítható könyvtárak szűkössége és szegényessége. (Pl. a Százados úti lakótelepen az ingyenes népfürdő épületéhez kapcsolódó kis helyiséget ajánlották fel a könyvtárnak, akaratlanul is rányomva a népjóléti intézmény stigmáját.)

Végül is arra a kérdésre, hogy megnyerhető-e egy magyar város társadalma a közkönyvtárak anyagi támogatására, létre lehet-e hozni nálunk is társadal-

mi erőforrások mozgósításával korszerű közkönyvtárakat – Szabó Ervin tudatos könyvtárpolitikai erőfeszítései ellenére is csak felemás választ kapott. És semmivel sem volt megnyugtatóbb a társadalom válasza a tervezett grandiózus központi könyvtár esetében. Ennek történetét újabban *Sándor Tibor* kutatásai világították meg,¹⁰ az általa feltárt tényekből arra következtethetünk, hogy a kudarcot nem írhatjuk közvetlen politikai okok számlájára, mint azt korábban gondolták, sokkal inkább egyes polgári rétegek anyagi jellegű ellenérdekeltsége juttatta zátonyra a tervet.

Végül is négy év erőfeszítéseinek eredménye: egy régi iskolaépületbe helyezett központi könyvtár, egy „adományozott”, társadalmi forrásból felépült könyvtár, egy szociális lakótelepi fiókkönyvtár, egy diákotthoni s kuriózumként egy állatkerti fiók. Ehhez járult még a központi könyvtár épületében, saját erőforrásból létrehozott, mintának szánt, de igazi mintaként sose működő fiókinézet. A tervezett több tucatnyihoz és a Szabó Ervin-i mércéhez képest szegényes eredmény, de mégis hídfőállása a modern könyvtárügynek, eljövendő nehéz sorsfordulatokat is kiálló hídfőállás.

Az új könyvtár és a régiek viszonya

1910–11-ben minden jel arra látszott mutatni, hogy egy-két év alatt felépül a Fővárosi Könyvtár új épülete, és az új könyvtár kapacitásában, olvasószolgálati tereiben, állománygyarapítási keretében, dolgozóinak létszámában nagyobb lesz, mint a hagyományos tudományos könyvtárak (a Nemzeti Múzeumé, az Egyetemé, az Akadémiáé) együttvéve. Elérkezett az idő Budapest egész könyvtárügyének újragondolására. Ez annál is indokoltabb volt, mert nagy tudományos könyvtáraink állományát az idők során sokkal inkább az adódó – kedvező

vagy kedvezőtlen – körülmények alakították, semmint valamilyen racionális, a társadalom szükségleteire és egymásra is ügyelő megfontolás.

Előzőleg történt már egy könyvtárpolitikai kezdeményezés a kérdés rendezésére: Wlassics Gyula 1907–1908-ban felvetette a négy nagy budapesti könyvtár egyesítésének gondolatát, (összekapcsolva a budapesti public library megteremtésének tervével). A terv túl merész volt és megvalósíthatatlannak bizonyult. A probléma azonban a levegőben vibrált. Két év múlva Szabó Ervin az Emlékiratban új, könnyebben keresztülvihetőnek látszó javaslatot tett le az asztalra. Konceptiójának lényege a gyűjtőkörök és feladatvállalások egyértelmű elhatárolása volt, egy ésszerű és gazdasági előnyöket ígérő munkamegosztás, mely a könyvtárakat a specializálódás irányába terelte volna, megfejelve azzal, hogy a társadalomtudományt a felosztásban a tervezett városi nyilvános könyvtárnak szánta. A beterjesztett Emlékirat nyitva hagyta a kérdést, hogy a társadalomtudományt szűk értelemben (szociológia, szociálpolitika) kívánja-e könyvtárának fenntartani, vagy tágan értelmezve (a jogtudománnyal, közgazdasággal együtt). Pedig itt volt a kutya elásva.

Az Emlékirat ugyanis azt sugallta, hogy a régi nagy könyvtárak szakosodjanak a humaniőrákra, (állományuk is, hajlandóságuk is erre mutat, jegyezte meg Szabó), a társadalomtudományt pedig, amivel megbirkózni elégtelen dotációjuk miatt nem tudnak, de talán nem is igazán akarnak, hagyják rá. Mindkét terv – Wlassics korábbi javaslata és Szabó Emlékirata – egy erős, korszerű, nagy könyvtár elképzelésére épült, azzal a nagy különbséggel, hogy Wlassics, ekkor még állami könyvtárban gondolkodott, Szabó viszont városi intézményben. Nyilvánvaló, hogy a Szabó Ervin-i tervben a régi könyvtáraknak meghagyott „filosz tudományok”-kal szemben a rohamosan fejlődő, egyre nagyobb elméleti és gyakorlati igények hátszelétől támogatott társadalomtudományok jelentették az igazi távlatot a

könyvtáraknak is. Nem csodálható, hogy a három érintett könyvtár vezetője egységesen úgy foglalt állást: a főváros fordítsa könyvtárfejlesztési lehetőségeit egy tisztán közművelődési könyvtárra, ne váljon szakkönyvtári feladatot. Ez esetben a meglevő tudományos könyvtárak, tehermentesülve a jelenleg őket terhelő közművelődési igényektől, jobban meg tudnak majd felelni hivatásuknak. Csak hogy Szabó Ervin e ponton nem tudott visszalépni: könyvtári stratégiájának alapeleme volt a vezetése alatt működő társadalomtudományi gyűjtemény beépítése a nyilvános könyvtárba. Így hát pathhelyzet alakult ki: a tudományos könyvtárak gyűjtőköriének vitájában nem racionális szempontok ütköztek meg, hanem csoportérdekek és egyéni stratégiák.

Míndez nagyon hamar kiderült. „*Csakis közművelődési könyvtár kell, semmiféle toldalékkal*” – jelentette ki a az Emlékiratot megvitató szakmai értekezleten az Egyetemi és az Akadémia Könyvtár képviselője, igazgatója, és ezt üzentte a Széchényi Könyvtár is Gulyás Pál cikkén keresztül. A kör bezárult. „*Már látom, hogy ez a munkamegosztás nem fog létrejönni*” – reflektált rá Szabó Ervin, de a tüskét élete végéig hordta magában. Még legutolsó, halála évében írt – vagy sugallt – könyvtári szakmai cikkében is visszatért rá: „*Budapest könyvtárügyének egy régi nagy baja az, hogy a meglevő könyvtárak közt akár közömbösségből, akár féltékenységből semmiféle tervszerű együttműködés nincs.*”¹¹

Más jellegű problémát jelentett és másféle konfliktust okozott a nyilvános közkönyvtárrá alakult Városi Könyvtár és a közművelődési funkciót betöltő régebbi kisebb könyvtárak viszonya. A fiókkönyvtárak minden várakozást felülmúló forgalma Budapesten igazolta a bevezetésükhöz fűzött reményeket. Más kérdés, hogy a public library világszerte csak a polgárosodott nagyvárosok talaján tudott létrejönni, tehát Magyarországon csak a gyorsan fejlődő Budapesten volt táptalaja, s ott is – mint láttuk – csak rendkívüli erőfeszítések árán lehetett meg-

gyökereztetni. Az ország nagyobb részét kitevő „vidéki Magyarország” könyvtári ellátása továbbra is nyitott kérdés maradt. Wlassicsék a megoldást különböző könyvtári ellátó rendszerek párhuzamos fejlesztésében keresték, (a kistelepülések ellátására kidolgozott *Ferenci–Mihalik–Gulyás*-féle koncepció ma is figyelemre méltó¹²), az ellentétek sarkítását kedvelő Szabó Ervin viszont könyvtárpolitikai retorikájában következetesen szembeállította az újat, tehát a public libraryt a régivel és elavulttal, amit nála a népkönyvtár testesített meg. A „public library kontra népkönyvtár” ellentétpárnak a budapesti könyvtárpolitikai harcokban megvolt a maga realitása,¹³ utóbb azonban a két könyvtártípus neve a Haladás és a Maradiság szimbólumává misztifikálódott, elszakítva korabeli megvalósíthatóságuk reális kérdésétől.

Az ifjúság könyvtári ellátása

A századforduló Magyarországon a tanulói ifjúság volt a könyvtárak mostohagyereke. Ellátásuk gyakorlatilag megoldatlan volt, jóllehet ők képezték az olvasni akarók legnagyobb tömegét, a potenciális olvasótábor túlnyomó részét. A könyvtárpolitika kulcskérdése volt: milyen keretek között akarja ezt a problémát megoldani. Több út kínálkozott:

- ☉ elsődlegesen az iskolákra épülő ellátási forma, vagy
- ☉ az iskola és a közkönyvtárak párhuzamos rendszere, vagy
- ☉ elsődlegesen a közkönyvtárakra épülő megoldás.

Wlassics „*az iskola és a free public library között bölcsen szervezett amerikai rendszer*” híve volt, (szemben az általa is ismert, de nem kedvelt iskolacentrikusabb francia megoldással). 1907–1909 között a „Szabó iskola” erről cikkező tagjai is az amerikai gyerekkönyvtárban, mint az iskolai könyvtár-

rak célszerű *kiegészítésében* látták a megoldást.¹⁴ Csakhogy Amerikában ugyanekkor egy másik, mondhatnánk: radikálisabb irányzat is jelen volt, mely a fiatalok ellátását kizárólag a városi könyvtárakon keresztül oldotta meg. Szabó Ervin ezt tekintette mintának: az 1910-es Emlékiratában az iskolai könyvtárak anyagának beolvasztását javasolta a Fővárosi Könyvtár tervezett fiókhálózatába.

Állásfoglalásában bizonyára szerepet játszott az a bizalmatlanság, melyet Szabó az iskolával mint az állami ideológia közvetítőjével szemben táplált,¹⁵ de elsősorban itt is, mint minden más kérdésben, a racionális megoldások vonzották: a központosított felépítésű, üzemszerűen működő közkönyvtárak összehasonlíthatatlanul gazdaságosabban működtek, mint a kicsi és nem professzionálisan vezetett iskolai könyvtárak. Úgy vélte, ha az ő dinamikus könyvtárhálózata kapná mindazt az erőforrást, amiben az iskolai könyvtárak részesülnek, előbbre tudná vinni az ifjúság könyvtári ellátásának vajdúdó ügyét. (A működés későbbi adatai igazolni látszottak gazdaságossági elképzeléseit: 1914-ben, bár mindössze négy, tanulóknak is kölcsönző fiók működött, ezek ifjúsági forgalma azonban csaknem kétszerese volt a főváros iskolai könyvtárai által kimutatott összes forgalomnak.)

Ám Szabó Ervin nem vette reálisan számításba a koncepciója ellen szóló szempontokat. „Az iskolai könyvtárak teljesen céljuk vesztett intézmények” – írta 1910-ben, jóllehet a magyar iskolai könyvtárak éppen ekkor kezdtek rátalálni saját céljaikra, funkcióikra. Ez idő tájt jelent meg *Neményi Imre* korszakot nyitó műve a fiatalok olvasási szokásairól és az őket ellátó könyvtárak szerepéről, s az ő megközelítése alapján Ferenczi is, Gulyás is világosan meghatározták kézikönyveikben az iskolai könyvtárak sajátos szerepét. S ekkor kezdett rendeződni fenntartásuk, állományalakításuk kérdése is: Wlassicsnak – még miniszterként – sikerült törvénybe iktatnia: „Minden állami és községi elemi iskolában szerveztessek iskolai ifjúsági könyvtár”, s ezek állományépí-

tését az ekkor szervezett Népiskolai Könyvtárakat Intéző Bizottság volt hivatott orientálni. Később, 1910-ben azt javasolta a közoktatási kormánynak, hogy minden épülő népiskolába biztosítson megfelelő könyvtárhelyiséget és olvasótermet. Ilyen szituációban azt várni, hogy az ügyben érdekeltek a Fővárosi Könyvtár új koncepciója és egyes amerikai példák kedvéért radikálisan felszámolják az éppen fejlődésnek induló új intézményt – merő illúzió volt.

S valóban: Szabó Ervin beolvasztási javaslatát már az Emlékirat legelső szakmai vitájában, az ún. szakértekezleten is ellenezték, ez volt az egyetlen szakmai vitapont, ahol Bárczy sem állt ki egyértelműen a könyvtár elképzelései mellett. Szabó azonban e téren hajlíthatatlan maradt: évek múltán is visszatért a kérdésre, s az első nagyobb fiók, az Almássy téri könyvtár megnyitása előtt megkísérelte elérni – ismét eredménytelenül – hogy legalább a kerület iskolai könyvtárainak anyagát adják át a fiókkönyvtárnak.

Az itthon el nem fogadott eszméit végül nemzetközi fórumon akarta nyilvánossá tenni: a lipcsei Népművelési Kongresszusra előadást vállalt a témáról. Előadásának fennmaradt szövege szerint¹⁶ álláspontja lényegében nem változott, bár hangvétele ekkor már kevésbé volt radikális. Az előadásból nem lett semmi: 1914 őszén a tervezett konferenciát a világháború kitörése megakadályozta.

A világháború nem csak a lipcsei előadást sodorta el. Szabó Ervin a háború éve alatt sok más könyvtári tervvel együtt az iskolai könyvtárak anyagának átvételéről is lemondott, legalábbis többé nem hozta a kérdést elő. Egy késői kéziratának aforiztikus megállapítása mintha álláspontjának enyhüléséről tanúskodna: „Az iskolába való ugyan könyvtár, de az iskola nem való a könyvtárba.”

Az idézet második fele már a Szabó Ervin-i gyerekkönyvtári modellre utal. Ha a könyvtárügy hosszú távú perspektívájából nézve tévútnak is bizonyult Szabó beolvasztási törekvése, mégsem volt haszon-

talán. A bizonyítási kényszer ugyanis arra ösztönözte Szabó Ervint és könyvtárát, hogy az ifjúság ellátása terén mennyiségben és minőségben múlják felül a főváros iskolai könyvtárait. Az eredmény: az első magyar gyerekkönyvtárak, e könyvtártörténeti jelentőségű s mindmáig példamutató intézmények megszületése.

Politika és könyvtárpolitika avagy: mi történik, ha a politika behatol a könyvtárba?

Szabó Ervin könyvtárpolitikai koncepciója egyértelműen liberális alapelvekre épült, ez tette egyáltalán lehetővé könyvtárpolitikai szereplését, ezen a ponton kapcsolódott az „ó-liberális” Wlassics könyvtári koncepciójához: mindkét fél elfogadta azt a könyvtáreszményt, mely az angol-amerikai public libraryben testesült meg.

A liberális könyvtárpolitikai elveket valló Szabó Ervin politikusként szemben állt a liberalizmussal. A liberális működési elvekre épülő könyvtár mögé a Szabó-iskola, illetve Wlassics és köre merőben más nagypolitikai, stratégiai célokat állított. Mindkét fél érzékelte a társadalmi konfliktusok várható kiszélesedését: Szabó ezt harccá fokozni, Wlassics a könyvtár eszközeivel csendesíteni akarta. Szabó Ervin a könyvtárat végső soron „az élet harca”, a „társadalmi és gazdasági érdekérvényesítés” eszközének tekintette, s bízott benne, hogy a szabad választékból olvasói meg fogják találni azt, „amire mint harcosoknak szükségük van.” A liberális játékszabályok szerint felépített könyvtár tehát Szabó ideológiája szerint az osztályharc legalizált eszközévé válhat. Wlassics célja a közkönyvtárakkal ennek homlokegyenest ellenkezője volt: „A huszadik század a nagy társadalmi átalakulások, a társadalmi erők eltolódását rejti magában. Ennek a nagy fejlődési folyamatnak békés fejlődéssel kell megtörténnie. Ennek legbiztosabb eszköze a műveltség általánosítása.”

A stratégiai célok távlati eltérése talán még nem okozott volna közvetlen konfliktust. Szabó azonban beépített koncepciójába két csatornát, melyek a liberális elvek fenntartása mellett is utat nyitottak a szocialista eszmék beáramlása számára. Egyrészt ragaszkodott könyvtára társadalomtudományi gyűjtőkörének elismertetéséhez, (ami legalizálta bármilyen tendenciájú, tehát a szocialista művek beszerzését is,) másrészt ragaszkodott a liberális gyűjtőkör olyan értelmezéséhez, mely a szélsőséges irányzatú művek közkönyvtári beszerzéséhez is jót adott.¹⁷

A könyvtári szakmai kérdésekkel nem sokat bíbelődő közvélemény éppen ezekre a politikai indíttatásból (is) kiépített csatornákra figyelt föl: a város pénzén gyarapodó szakkönyvtárra és a szocialista – s más radikális – irodalom markáns jelenlétére. A Szabó Ervin könyvtárát, könyvtárpolitikáját támadó, 1910 után írt újságcikkek, ha összegyűjtenék őket, vaskos kötetet tennének ki, alig van azonban köztük olyan, amelyik ne e két pont valamelyikére lőné nyilait. A bulvár-szintű, alpári hangvételű cikkektől a kulturált színvonalú tanulmányokig terjedő támadások mind a *politikus* Szabó Ervin ellen szóltak, s egyetlen sincs, mely a modern nyilvános könyvtár létjogosultságát önmagában kérdőjeleznék meg, „népkönyvtári” alapállásból.

Azt is hozzá kell tennünk, hogy a támadások gyakran áthallásra épültek: a tollat fogók a politikus Szabó Ervin eszméit vetítették rá – akaratlanul vagy szándékos csúsztatással – Szabó könyvtárosi életművére. Ő maga következetesen ilyen csúsztatásnak értelmezte a kritikákat, s hálás volt, ha a szakma is ilyen szellemben védte meg őt, mint pl. a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa hivatalos lapjának állásfoglalása: „A Fővárosi Könyvtár ... minden körülötte mesterségesen fölnevelt félreértés és gyanúsítás ellenére s azzal ellentétben csak egy célt ismert és ismer: a kultúra emelését, egyedül és kizárólag az objektív könyvtárpolitika eszközeivel.”¹⁸

Azok táborában találkozunk ilyen állásfoglalással, akik a *mű* épülését, az európai színvonalú könyvtár létrehozását, a főváros gazdagodását fontosabbnak ítélték, mint a fennálló – áthidalhatónak tekintett – politikai ellentéteket. E táborba tartozott a könyvtárügy irányítói részéről Wlassics Gyula, Mihalik József, a főváros vezetői részről Bárczy István, Wildner Ödön és mások is. A másik táborban viszont úgy vélték, hogy a könyvtár pozitív értékeinél nagyobb az a veszély, ami a radikális politikai irányzatok részéről a társadalmat veszélyezteti. A szakma köreiből Gulyás Pál vált egyre inkább ennek a szemléletnek a képviselőjévé. Gulyás hivatali helyzetének ellentmondásosságából fakadt az Emlékiratokra írt, tanulmánynak beillő válaszában kétös arculata: amíg *elvileg* elismerte a public library magyarországi meghonosításának fontosságát, *gyakorlatilag* mindenben gáncsolta Szabót. És minden kis szakmai hiba mögött Szabó szocialista meggyőződését vélte felfedezni: „A múlt és a jelen túlságosan pesszimisztikus felfogása és a jövőbe vetett indokolatlan optimizmus általános szocialista jellemvonás, amely teljes mértékben megnyilvánul Szabó Emlékiratában.”¹⁹ Gulyás Pál volt az első, aki Szabó könyvtárpolitikáját mindenestől szocialistának minősítette, – nem is sejtve, milyen hosszú sort nyit meg ezzel.

Két könyvtári központ Magyarországon?

„Ha valaki a magyar könyvtári és múzeumi szervek és szervezetek szerint ítélné meg könyvtárügyünk fejlettségét, a legkedvezőbb véleményt kellene, hogy alkossa” – vélte a nemzetközi összehasonlításban ugyancsak járatos Szabó Ervin. S valóban, a századforduló körül már létrejöttek a magyar könyvtárügy irányításának szervei (a Tanács, a Főfelügyelőség, a Szövetség) és orientálásának eszközrendsze-

re (folyóirat, kiadványok, anyagi ösztönzés lehetőségei). A szervezet korszerű volt, tevékenysége azonban – ha a nyugati könyvtári szaksajtóhoz, könyvtári vitaforumokhoz mérjük, mint tette azt Szabó Ervin is idézett cikkében „egy régi könyvtáros” álnéven, – már vitathatóbb.²⁰ A Tanácsban a tudományos könyvtárak képviselői túlsúlyban voltak, a public library ügyét Szabó Ervin – mint tanácsstag – egyedül képviselte. Wlassics Gyula elnökeként nyitni kívánt ugyan az új irányzatok felé, de ennek gyakorlati következményeit a könyvtárügy eszközrendszerében nem tudta, vagy talán nem is mindenben akarta levonni. (A folyóiratokat továbbra is a hagyományos témák uralták, az anyagi ösztönzést a népkönyvtárak kapták stb.) Szabó Ervin egy ideig abban bízott, hogy a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége, mint az „*egyetlen némiképp autonóm szervezet ezen a téren*” fórumot fog biztosítani új törekvéseinek szélesebb körű szakmai bemutatására és megvitatására. Csalódnia kellett: a Szövetség működése formális tevékenységben merült ki, s Szabó javaslata ellenére sem vett programjába olyan témákat, mint a szabadpalc, a gyermekkönyvtárak, az iskola és a könyvtár, a hátrányos helyzetűek és a könyvtár stb. Szabó Ervinnek az új típusú könyvtár problémáit magának kellett kidolgoznia, mintegy rivalizálva a hivatalos könyvtári szervekkel, – és ez talán nem is esett nehezére.

Nem lehet nem észrevenni a párhuzamot és a rivalizálást. A hivatalos *Múzeumi és Könyvtári Értesítő* mellett megjelent a folyóirat jellegű *A Fővárosi Könyvtár Értesítője*, a *Magyar Könyvszemlével* szemben állt a *Könyvtári Szemle*, a hivatalos *Népkönyvtári Címjegyzékre* a *Mintajegyzék* volt a válasz, s ha Gulyás az egyetemen kezdte oktatni a könyvtártudományt, Szabó nagy ambícióval szervezte meg saját könyvtárosképző tanfolyamát. A könyvtártudományi szakkönyvek különgyűjteménnyé növekedve rivalizáltak egymással.²¹ Végül is Magyarországon két könyvtári központ kezdett

kialakulni: a hivatalos és egy másik, virtuális, szellemi centrumként létező.

Mindez akkor vált igazi konfliktusforrássá, mikor a német könyvtárügyre mindig is figyelő Gulyás Pálnak azt kellett ott látnia, hogy egy virtuális központból valódi is válhat: *Walter Hofmann* vezetésével működni kezdett a második német könyvtári irányító intézmény, a *Deutsche Zentralstelle für volkstümliches Büchereiwesen*, a Német Közművelődési Könyvtárügyi Központ. S ami Németországban lehetséges, miért ne történhetne meg Magyarországon is? De Gulyásnak e nélkül is feltűnhetett a párhuzamosság, hiszen Hofmann „szociális pedagógia”-ra épülő eszméi nem álltak távol a Fővárosi Könyvtár igazgatójától. („*Ha mindenhol úgy dolgoznának, mint itt, az ön könyvtárában*” – búcsúzott első látogatásakor Szabó Ervin Hofmanntól – „*akkor könnyebb dolgunk lenne a szocializmussal*”.) Gulyás csak az alkalomra várt, hogy nyilvánosan „leránts a leplet”, rámutasson a párhuzamra, s eleve védekezhessék annak megvalósítása ellen. A Fővárosi Könyvtár – írta egy könyvkritika apropóján – „*a mi állami Centralsellénkkel, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyeletével és Tanácsával szemben meg akarja szervezni az ő külön Zentralstelléjét ... de ha hitünk szerint Németországban is sok a két Zentralstelle, úgy engedjék meg, hogy mi meg magunkra nézve tartsunk két központi irányító szervet fölöslegesnek.*”²²

Gulyás cikke 1916-ban jelent meg, a háború második évében. A küzdelmekbe belefáradt Szabó Ervin ekkor már nem épített „második Zentralstellét”, a neki címzett támadás nem talált. De Gulyás mondatai a Hofmannról cikkező *Dienes Lászlónak* is szóltak, és ez már telitalálat volt: Dienes harmadfél év múlva, már könyvtárügyi megbízott népbiztosként, valóban létrehozta az új Könyvtárügyi Tanácsot s a Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézetet. Párhuzamosság azonban nem állt fenn, mert a régi könyvtárügyi irányító szerveket – Gulyás munkaadóját is – megszüntette.

A könyvtárpolitikus összegez és előre tekint

Szabó Ervin életének utolsó négy éve egyben a világháború négy éve is volt. 1914 éles cezúrát jelentett könyvtárpolitikai pályafutásában. A tervezések, könyvtáralapítások, a hálózatszervezés és a nagy szakmai viták kora lezárult, legfontosabb feladatát most a megteremtett mű megőrzése vált.

Bár mozgástere beszűkülte, könyvtárpolitikai pályájának ez a szakasza, – Szabó Ervin estéje, – nem csak beszűkülést jelentett: gazdagodást is. Világfel fogása, társadalmi, politikai nézetei is elmozdultak, – ez már az a Szabó Ervin, aki betegágyához majd Babitsot kéreti, a moralista Szabó Ervin, aki így összegez: „*Amiért élni érdemes, az a tevékeny élet, az élet, amely alkotásokban nyilvánul meg, az új értékeket teremtő élet.*”²³ Könyvtárosi perspektívája is tágabbra nyílt, toleránsabbá vált, megőrizve elvi alapvonásait. Sajnos csak töredékben maradt ránk az ez időben elkezdett, félbehagyott műve, melyben káté jellegű tömörséggel összegezte a könyvtárról vallott nézeteit.²⁴ Ha ezekhez a tézisekhez hozzátesszük azokat a könyvtárpolitikai esszéket, melyeket a könyvtár *Értesítő*be, éves beszámolói elé írt, képet kapunk könyvtárpolitikai nézeteinek végső kibontakozásáról.

A könyvtár célja, legelső feladata a nemzet általános emelése – mondja a kézirat, a nemzeté, „*a Kelet és Nyugat választómezsgyéjén ingadozó oly haladott, de annyira elmaradt magyar népé és magyar országe ... a mi szegény országunké*” – ahogy máshol írja.²⁵ S az *Értesítő* esszéi megnevezik a másik alapvető feladatot: az európai kultúra közös értékeinek védelmét, megőrzését. Az ilyen célokat követő könyvtár eleve demokratikus intézmény: „*Kiindulópontja csak a közösség álláspontja lehet.*” Ennek megfelelően: „*A könyvtárnak közösségével szemben várakozó állásba kell helyezkednie. Csak a legkisebb*

népkönyvtárnak szabad korlátozott olvasóközönségével szemben a passzivitásból kilépnie.”

Az utóbbi kijelentés – szemben a pécsi Szabadművelődési Kongresszuson kifejtett radikális liberalizmussal – már bizonyos keretek között engedményt tesz a könyvtár nevelő szerepének is, újrafogalmazva a problémát: *„A nevelés a könyvtár létének nem főadata, de következése.”* Engedményt tesz, korábbi álláspontjának lazításával, az iskolai könyvtárak irányában is: *„Az iskolába való ugyan könyvtár ...”* A könyvtárpolitika végső, távoli célja: *„A könyvtár párhuzamos kifejlesztése az iskola magasságába.”* A jövő, a távoli és a közeli, egyre többet foglalkoztatja Szabó Ervint. Kéziratának könyvtárpolitikai fejezetét ezzel zárja: *„Vetünk, ahol nem fogunk aratni, és aratunk, ahol nem vetettünk – ezt írnam minden könyvtár kapuja fölé.”*

Ez már a moralista Szabó Ervin végső bölcsessége. A könyvtárpolitikus azonban rövidebb távra is prognózist készített: többször is foglalkozott a háború után várható társadalmi helyzettel, s benne a könyvtár sejthető jövőjével. Prognózisából korántsem a Tanácsköztársaság diadalmas hangulatú könyvtárügye tárul elénk. Éppen ellenkezőleg: úgy látta, hogy a gazdasági erőforrásokat és tartalékokat a háború felélte, a valuták inflálódnak, a háború után általánosan rossz gazdasági helyzetre lehet számítani. A polgárok nehéz anyagi helyzetbe kerülnek, s helyzetükben osztozni fognak a könyvtárak is, mert csökken korábbi társadalmi támogatottságuk. Ráadásul a szabadabban mozgó magángazdaságok magasabb béreikkel el fogják csábítani a rosszul fizetett köztisztviselői munkahelyekről a legönállóbb, vállalkozó szellemű könyvtárosokat. 1918-ban, nem sokkal halálos betegsége előtt, még feladatot jelölt ki a könyvtárügy jövőendő vezetőinek: reméli – írta –, hogy a háborút követő években *„semmiféle pénzügyi nehézségre való hivatkozással nem lehet majd elhallgattatni a magyar könyvtárügy vezetőinek remélhetőleg hangosan megnyilatkozó igényét.”*

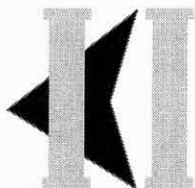
Szabó Ervin temetésén – forradalmak előszelei fújtak már – nem a halott komor jóslatait idézték a szónokok. Szakmai és erkölcsi nagyságát az egykori küzdőfél-küzdőtárs, Wlassics Gyula idézte fel hozzá méltóan:²⁶ *„Vannak, akik nézeteitől eltérő eszmékörben élnek, de bizonyára egy sincs ezek között, aki ne méltányolná az ő nemes gondolkodását és különösen nagy érdemeit, melyeket a magyar, de főképpen Budapest könyvtárügye fellendítésének becsületes, odaadó munkájával szerzett.”*

Jegyzetek

- 1 Népotthon. In: Népszava, 1902. febr. 25. – Szabó Ervin szerzősége Soós Pál kutatásai nyomán bizonyítottnak vehető.
- 2 LITVÁN György: Szabó Ervin, a szocializmus moralistája. Bp. Századvég. 69.p.
- 3 JÁSZI Oszkár levele Szabó Ervinhez 1905. febr. 5. In: Szabó Ervin levelezése. 1978. 2. köt. 33.p.
- 4 A Budai Könyvtár Egyesület Évkönyve, 1894. Jurman Miklós bevezetőjéből.
- 5 Erről a folyamatról TÓTH Gyula adott kitűnő feltárást: Áttörések. A public library megjelenése és első térhódítása Magyarországon. In: Könyvtári Figyelő, 1999. 2. sz. 223-235. p.
- 6 Erdélyi jelentését KÉGLI Ferenc: 100 éves könyvtár Székesfehérváron. c. könyvének bevezetőjében idézi VOIT Kriszta bevezető tanulmánya.
- 7 Wlassics Gyula elnöki megnyitó beszédei a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége közgyűlésein. Bp. 1912. A szombathelyi beszéd 1908-ban. 52.p.
- 8 FERENCZI Zoltán: A nép- és városi közkönyvtárakról. In: Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1907. 1. sz. 13-18.p.
- 9 SZABÓ Ervin: Kellenek-e forradalmárok? In: Társadalmi forradalom, 1910. dec. 24.
- 10 SÁNDOR Tibor: „Egy amerikai méretű budapesti kulturmű”. Gépirat, 1992. 32. p.
- 11 A Városi Nyilvános Könyvtár Igazgatósága: Keleti könyvtárak ügye Budapesten. In: Turán, 1918. 3.sz. 163.p.

- 12 TÓTH Gyula: A megyei könyvtári hálózat problémátörténete. In: Könyvtári Figyelő, 1992. 4.sz. 660-673. p.
- 13 Párhuzamosan működött – Szabó Ervin egyesítési-beolvasztási javaslata ellenére – a két hálózat: a népkönyvtárak 30-40 ezer kötetes állományukkal és a Városi Könyvtár fiókhálózata, melynek csak 1916-ra sikerült ezt a nagyságrendet elérnie.
- 14 Wlassics nézeteiről ld. a Nagyváradon mondott elnöki beszédét, i.m. 93. p. A Fővárosi Könyvtár munkatársainak véleményét ld. A Fővárosi Könyvtár Értesítője 1907-1909. évfolyamaiban.
- 15 A Népiskolai Könyvtárak Intéző Bizottságának vezetője az a Tóth Rezső volt, aki a pécsi Szabadtanítási Kongresszuson a legélesebb ideológiai támadást intézte Szabó Ervin ellen.
- 16 Jugendbibliotheken in Ungarn. Gépirat, 1914. Fordítása: Könyv és Nevelés, 2000. 2. sz. 78-81. p.
- 17 Mindkét oldal az „irányzatmentes” állománygyarapítás elvi alapján állt, ezt azonban a hivatalos könyvtárpolitikának megfelelően Gulyás kézikönyve úgy értelmezte, hogy a közkönyvtárnak ki kell zárni minden irodalmat „melyben szűkkeblű irányzatosság nyilatkozik meg akármiféle párt vagy felfogás érdekében”, Szabó értelmezése szerint viszont minden fontos irányzatnak képviselve kell lennie, a pártirodalomnak is. „Sokszor megértük már, hogy ami egyszer egy kis párt megnyilatkozása volt, rövidesen uralkodó nézet, »közvélemény« lett.”
- 18 MIHALIK József: A Budapesti Városi Nyilvános Könyvtár. In: Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1917. 227.p. Ld. még: Szabó Ervin köszönőlevele Mihalik Józsefhez 1918. febr. 15-én.
- 19 GULYÁS Pál: Az új fővárosi könyvtár körül. In: Magyar Könyvszemle, 1910. 4.sz. 358.p.
- 20 „Egy régi könyvtáros” /Szabó Ervin/: Szövetségünk közgyűléséhez. In: Könyvtári Szemle, 1913. 6.sz.
- 21 HANGODI Ágnes: A „Habent sua fata libelli” tétel igazságának vizsgálata egy könyvtártudományi gyűjteményben. In: Könyvtári Figyelő. 2001. 3. sz. 451–468. p.
- 22 GULYÁS Pál: Dienes László: Walter Hofmann könyvtári törekvései. (Könyvszemle.) In: Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1916. 2. sz. 206.p.
- 23 SZABÓ Ervin: Az Európai kultúrközösség a háború után. In: Könyvtári Szemle, 1915. 1-3. sz. 2. p.
- 24 Könyv. Könyvtár. Kivitel (Befejezetlen tézisek a könyvről és a könyvtárról.) Szabó Ervin kézírásával. 13 p. – A kézirat Kóhalmi Béla hagyatékából került 1981-ben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba. Faksimilében publikálta Remete László In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. XIX. 1979-1980. Bp. 1983. 53-58.p.
- 25 SZABÓ Ervin: Háborúban – a Könyvtári Füzetek elé. In: Könyvtári Füzetek 1.sz. 1916. 3-9.p.
- 26 Elnöki megemlékezés a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának ülésén. In: Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1918. 3-4.sz. 202. p.

**Az Európa Tanács budapesti Információs és Dokumentációs Központjának gondozásában
megjelent A köztisztviselők etikai kódexe c. füzet, mely az Európa Tanács Miniszteri
Bizottsága által elfogadott ajánlást, valamint egy kódex mintát tartalmaz.
Veszélyeztetett kisebbségi kultúrák címmel az EU jelentéseit és határozatait is megjelentette
a központ angol és magyar nyelven a cigány, a jiddis, az aromán
(a Balkán-félszigeten élő etnikai kisebbség) és a csángó kultúráról.**

Könyvtári Intézet
Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Budapest, I. Budavári Palota F épület, VIII. emelet
Levél cím: 1827 Budapest, Telefon: 224-3793, Fax: 224-3795,
E-posta: kszk@oszk.hu

Hol keresse a hálózaton számítógépes szolgáltatásainkat?

– 2001. december –

(az URL-ek esetleges változásairól folyamatosan hírt adunk)

honlap:

<http://www.ki.oszk.hu/konyvtar>

on-line katalógus:

<http://nektar.oszk.hu>

gyarapodási jegyzék:

<http://www.ki.oszk.hu/konyvtar/gyarap>

könyvtárközi kölcsönzés, elektronikus dokumentumszolgáltatás:

kszk@oszk.hu vagy szabozs@oszk.hu

adatbázisok – MANCI és THES:

<http://w3.oszk.hu/manci.htm>

(a LISA-t könyvtárunkban helyben szolgáltatjuk)

Könyvtári Figyelő:

<http://www.oszk.hu/kiadvany/kf>

magyar könyvtári lapok tartalomjegyzéke:

<http://www.oszk.hu/szerv/ki/tartj/tartjegy.htm>

e-postai tájékoztatás könyvtárunkban:

kszk@oszk.hu

on-line tájékoztatás a Libinfo keretében:

<http://www.mit-hol.oszk.hu>